

STRINDBERGSRUMMET PÅ ÅKE HANS I LUND

(Ur protokollet vid Strindbergsföreningens i Lund sammanträde
den 22 september 1981)

Nästa punkt på programmet gäller visning av vad som kallas det NYA strindbergsrummet inrymt i Litteraturvetenskapliga institutionens källare i byggnaden Absalon. Det kan vara lämpligt – har jag fått för mig – att ge en bakgrund till visningen genom att berätta något om det *GAMLA* strindbergsrummet, det *EGENTLIGA* strindbergsrummet, som i våra dagar försvunnit.

De som var med på den tid då vi hade våra sammankomster på Åke Hans, minns säkert, att det i fonden till den stora sal, där vi i regel höll till, fanns en dörr, som ledde till ett mindre rum, som gick under namnet strindbergsrummet. Det inrymde bl. a. en möbelgrupp i äldre stil, bestående av en soffa och några stolar med grönaktig klädsel samt ett bord, och på ena väggen hängde några bilder av Strindberg och en del av hans vänner från hans tid i Lund under senare hälften av 1890-talet. Rummet hölls låst, men vi hade nyckel till det, och vi lät det vara öppet under våra sammanträden. Ibland möttes styrelsen i det. Någon gång kunde vi undra över hur rummet vuxit fram och vem som egentligen ägde de gamla saker som fanns i det. Nu gick det ju så, som väl de flesta erinrar sig, att Hantverksföreningen som ägde fastigheten på Bredgatan för några år sen hyrde ut undervåningen till universitetet. Vi kunde inte längre disponera över den sal, där vi brukat samlas, men vi fick tillstånd att förfoga över strindbergsrummet. I slutet av maj i år fick vi från Hantverksföreningen beskedet att vi skyndsammast skulle utrymma det lilla rummet. Universitetets kursverksamhet skulle överta de lokaler

universitetet använt, och dessa lokaler skulle omändras för nya syften. Vi väddjade till kursverksamheten om att det kulturhistoriskt intressanta rummet skulle få stå orört liksom under den tid universitetet var hyresgäst på Åke Hans, men man kunde inte undvara utrymmet. Vi försökte på annat håll, bl. a. hos Kulturen, som Strindberg på sin tid haft förbindelse med, men man hade ingen plats där heller. Då uppträdde vår sekreterare Louise Vinge som räddande ängel. Hon kom på idén att inventarierna skulle kunna härbärgeras i ett bokrum på litteraturvetenskapliga institutionen, där golvytan var ledig och där man kunde få plats för de bilder, som fanns i strindbergsrummet på Åke Hans. Förslaget godkändes snabbt av institutionen. Överföringen har genomförts under sommaren. Det låg nära till hands att vid detta höstsammanträde visa det nya arrangemanget.

Det finns såvitt jag vet ingen särskild skildring av strindbergsrummets öden, men det föreligger en del litteratur som rör den fastighet som inrymde restaurangen Åke Hans, och här och på en del andra håll kan man finna uppgifter som kan samlas i något man kunde kalla strindbergsrummets krönika.

Den tomt i Bredgatan, som det gäller, blev bebyggd redan under slutet av medeltiden. Under 1790-talet förvärvades den av professorn i praktisk medicin Johan Henric Engelhart (1750–1832). Han var en man av värld, hade länge vistats utomlands, var gift med en skotsk adelsdam och han var förmögen. I det hus han lät uppföra på tomten utövade han en lysande gästfrihet. Huset var stort, det

innehöll större och mindre rum. Några av dessa smårum var belägna i husets norra del.

1850 köptes fastigheten av en krögare. Han inriktade sig främst på lantbor som norrifrån kom till lärdomstaden. Han behöll rumsindelningen från Engelharts tid. Det gjorde också hans närmaste efterträdare. Efterhand vidgades publiken – utom bönder sökte sig småborgare, studenter och yngre universitetsmän till stället. 1887 övertogs rörelsen av den med tiden legendariske krögaren Åke Hansson, från början själv lantbrukare. Han intresserade sig särskilt för de många smårum som fanns i etablissemanget. De fick olika namn, några kallades pianorum. Smårummen utnyttjades av olika kotterier. Av dessa lade man märke till den grupp yngre akademiker som samlade sig kring Waldemar Bülow, son till den radikale redaktören för Folkets Tidning, Christian Bülow. När Strindberg 1895 kom till Lund infördes han snart av den yngre Bülow i denna krets. Skygg som diktaren var, höll han med förkärlek till i något av pianorummen. Snart kom han främst att söka sig till det rum som låg längst in i norra delen av restaurangen. Det var bortåt 4 meter djupt, lite över 2 och en halv meter brett och 3 meter högt. Det hade ett fönster mot gårdsplanen, man kunde komma in i det genom portgången som ännu finns kvar – det kallades ibland portrummet. Strindberg kom som man framhållit, att med tiden indirekt ge en uppskattande, saklig och åskådlig skildring av Åke Hans i berättelsen Syndabocken från 1907. Här omtalas en krog och vid sin beskrivning av denna glömde inte Strindberg att låta den uppvisa en rad smårum. Det heter hos honom.

Våningen var smårummen, och dessa voro så många att tre av dem blivit pianorum på vederbörligt avstånd från varandra. Varje sådant litet rum

bar sin särskilda prägel och medförde sin stämning, beroende på gardinkappans färg, tapetens mönster eller oljetrycket som i ram hängde över soffan.

Nu förmäler en tradition, att Åke Hansson, som snart blev vän med den berömde diktaren, brukade kalla det längst in belägna smårummet, som Strindberg favoriserade, för Strindbergsrummet. Inte utan intresse är en episod som en av de vid denna tid anställda på Åke Hans berättat. När Åke Hans vid ett tillfälle reparerade sitt värdshus, lät han det rum Strindberg föredrog få röda tapeter. När diktaren och några av hans vänner slagit sig ner i rummet efter reparationen, frågade Åke Hans ivrigt:

Ser Strindberg någonting?

Han fick svaret:

Nej vad skulle jag se?

Åke Hans svarade:

Röda rummet, för fan.

Den som berättat detta tillägger att sedan den dagen gick Strindberg inte till Åke Hans utan flyttade till Järnvägshotellet. ”Men jag”, tillägger berättaren, ”blev sänd till målarmästare P. Henriksson på Petri Kyrkogata med bud och några dagar senare hade det lilla rummet blå tapeter.”

Det kan ligga något i berättelsen om Strindbergs reaktion inför den röda tapeten. Åke Hans kunde nog inte haft klart för sig, att den Strindberg han mötte, hade vänt sig bort från sin ungdoms idéer och författarskap. Uppgiften att Strindberg reagerade inför Åke Hanssons välment åtgärd att pryda diktarens favoritrum med röda tapeter genom att flytta över till en annan restaurang, Järnvägshotellet, är diskutabel – om han verkligen gjorde det, har det tydligen varit för en helt kort tid – han kom snart att åter höra till gästerna hos Åke Hans, och han skulle göra det tills

han på sommaren 1899 lämnade Lund. Uppgiften att värden på Åke låtit dölja den röda tapeten i strindbergssrummet men en blå, syns också vara diskutabel, om man får tro en av de yngre akademiker, som diktaren mot slutet av sin vistelse i den sydsvenska universitetsstaden började umgås med, Fredrik Vetterlund (1865–1960). Vetterlund hade kommit till Lund som student 1884 och lämnade staden först 1903. Han gjorde sig under 1890-talet beaktad som litteraturhistoriker med romantiken som specialområde och som poet och kritiker i idealistisk anda, en beundrare av Viktor Rydberg och C.D. af Wirsén. Han uppträdde som kulturmedarbetare i det konservativa Lunds Dagblad. Strindberg uppmärksammade hans verksamhet. Under sin sista tid i Lund fick han personlig kontakt med Vetterlund – de träffades bl. a. på Åke Hans just i Strindbergs favoritrum. Om sina relationer till Strindberg, som inte syns ha observerats av dem som gett teckningar av Strindberg i Lund, kom Vetterlund under 1920-talet ett par gånger att berätta på ett intressant sätt, först i ett bidrag med titeln I det gångna till minnesboken Under Lundagårds kronor, 2, utgiven 1921, senare i en artikel med titeln Strindberg i omvändelsens kris, införd i Stockholms-Tidningen den 5 maj 1929. Det framgår av denna text, att Vetterlund hört talas om att Strindberg inte gillat färgsättningen i det lilla rum på Åke Hans, som blivit förbundet med hans namn, men han förmäler inte att Åke Hansson skulle ha gett rummet en blå färg – han talar om Röda rummet. Det heter hos honom: ”På restaurangen Åke Hans, där Strindberg gärna höll till, spelade biljard och visst även brukade äta (han lär ha blivit missmodig, när källarmästaren honom till ära satt röda tapeter i hans matrum och kallade det Röda rummet) på

Åke Hans’ alltså kom jag en afton våren 1899 med i ett större lag, dit också Strindberg blev indragen.” Man kan erinra om att Vetterlund gav sin citerade artikel under rubriken: Ett minne från Röda rummet i Lund.

Åke Hans dog på våren 1899 – Strindberg var med på begravningen med en vacker krans.

En dotter till Åke Hans övertog restaurangen men lade ner den, när Hantverksföreningen 1901 blev ägare av fastigheten i Bredgatan. Kroginventarierna bortauktionerades, men det berättas, att de möbler som fanns i det rum, som var förknippat med Strindberg, undantogs vid försäljningen. Det skedde, uppges det, enligt en önskan som Åke Hans uttryckt. Restaurangen återupplivades 1903, och den nye ägaren har av allt att döma placerat de berörda möblerna i det till Strindbergs namn knutna lilla rummet längst in i etablissemntet. Under åren 1913–1915, alltså tiden närmast efter Strindbergs bortgång 1912, lät Hantverksföreningen fastigheten undergå ingripande förändringar, men Strindbergssrummet lämnades i stort sett kvar i sin gamla form; man övermålade emellertid de tapeter, som gett rummet dess karaktär men som måste ha bleknat, med djupröd oljefärg. Det var vidare nu som någon – man vet inte vem – prydd rummet med bilder av Strindberg och några av de personer, som hörde till hans umgänge. Enligt en uppgift skulle det ha varit följande nio personer: Axel Herrlin, filosofen och psykologen, Elis Strömgren, astronomen, Johan Mortensen, litteraturhistorikern, Bengt Lidforss, botanisten, Waldemar Bülow, Paul Rosenius, läkaren och naturskildraren, Emil Kléen, poeten, Håkan Gillberg, advokaten, och Nils Andersson, ämbetsmannen och folkmusiksamlaren.

1955 övertogs restaurangen i Bredgatan

av den bekante lundakrögaren Malte Ek. Han ville förvandla den gamla krogen till ett modernt företag. Han lät den genomgå en grundlig renovering, men det var, som han själv framhöll i en intervju han 1966 gav en medarbetare i Skåndska Dagbladet, hans strävan att behålla det mesta av den atmosfär, som funnits på Strindbergs tid. Han utbytte det namn Industrirestauranten, som krogen fått 1903, mot den gamla populära benämningen Åke Hans. När han slog samman de många smårummen till en större lokal, lät han Strindbergsrummet vara kvar på sin plats. Rummet hade under årens lopp förlorat mycket av sin ursprungliga karaktär, men Ek lät det nu få, vad en källa kallar ”en värdig utformning”, och när han gjorde det, fick, han hjälp av målarmästare Hans Erlandsson, som sedan länge var en av de ledande i Hantverksföreningen, som ägde fastigheten och kroglokalen. I den intervju som jag nyss citerade, berättade Ek, att han till en början hållit rummet öppet för allmänheten, men han blev snart tvungen att stänga det. ”Studenterna”, som han uttryckte sig, visade alltför stort intresse för bilderna av diktarens vänner, som hängde i rummet. De tog dem helt sonika med sig för att sätta upp dem på egna väggar. Ek kompletterade bilderna – de var när rummet stängdes för allmänheten sex, föreställande: Axel Herrlin, Bengt Lidforss, Emil Kléen, Waldemar Bülow, Johan Mortensen och läkaren Gustaf Brand. Med Malte Eks övertagande av Åke Hans kommer vår förening in i bilden. Hans Erlandsson, som var den främste inspiratören, när Strindbergföreningen i Lund grundades 1956, fick snabbt goda förbindelser med den nye innehavaren av strindbergskrogen. Det föreföll honom naturligt att låta strindbergsrummet bli ett slags säte för föreningen. Det fick tjäna som arkiv. Han skänkte ett

vackert träskrin som förvaringsplats för föreningens papper.

1965 fick Malte Ek tillfälle att åter visa sitt intresse för Strindberg och Åke Hans. Han hade funnit att det gått jämnt 115 år sen det engelhartska huset i Bredgatan förvandlades till krog. Han firade minnet genom att låta utarbete en skrift med titeln: Sekelgammal restaurant i tusenårig stad. Skriften saknade uppgift om upphovsman. Det går, som några av er säkert vet, ett rykte i Lund att den skrivits av en journalist här i staden, fil.kand. Henry Villgrund, men den bevaras i UB som anonym. Nu slumpade det sig så, att Malte Ek, som numera verkar på Kanarieöarna, i förrgår, på söndag alltså, besökte Lund, och jag fick tillfälle att tala med honom om författarskapet. Det var han själv, som kommit på idén att fira minnet med en skrift. Han hade fått Villgrund som medarbetare – denne hade bl. a. på arkiv och bibliotek samlat material av olika slag, tryckt och otryckt. Hans Erlandsson hade givit råd. I skriften finns ett avsnitt med titeln August Strindberg blir hedersgäst på Åke Hans – formuleringen går tillbaka på Waldemar Bülow. Skriften hade tryckts i 3000 exemplar. Den kom aldrig ut i bokhandeln. Den utdelades vid jubileet 1965. Restupplagan kom att ligga på restaurangen. Den smalt snart ihop, berättade Ek. Det var många som var intresserade av skriften, och personalen på stället lämnade frikostigt ut exemplar av den. Den får numera betraktas som en raritet. Jag kan inte låta bli att berätta vad jag upplevde när jag härförleden ville en sista gång se det rum, som spelat en så stor roll för Strindberg under hans vistelse här på 1890-talet. Jag träffade några byggnadsnickare, och när de hörde, att jag var intresserad av rummet, började de tala om det. När jag förvånat undrade över

hur det kom sig att det var så väl orienterade i ämnet, svarade en av dem, att de i allt skräp som kommit fram vid reparationen av rummet, hittat ett häfte som handlade om detta. Jag frågade förstås vart häftet tagit vägen. En elektriker som arbetade på stället hade hört dem berätta om skriften, och han hade tagit hand om den.

Man kan alltså fastslå, att det rum på Åke Hans som länge gått under namnet strindbergsrummet verkligen varit det rum på krogen som Strindberg på sin tid i staden föredrog, och att de möbler som till i sommar stått i rummet, härrörde från diktarens vistelse i Lund på 1890-talet.

En fråga som vi i styrelsen ibland berört gällde, som jag inledningsvis nämnde, äganderätten till de inventarier som länge funnits i strindbergsrummet. När jag höll på att söka uppgifter om detta, stötte jag på en god vän, professor i juridik, och jag underställde honom frågan. Efter en kort betänketid förklarade han följande: Eftersom Hantverksföreningen, som i egenskap av *ÄGARE* av den fastighet, där de ifrågakvarande inventarierna förvarats, skulle ha kunnat göra anspråk på dem, hade uppmanat vår förening att bortföra dem, måste föreningen numera anses vara rätt ägare till dem. Det kanske kan intressera att höra vad det blivit av det

gamla strindbergsrummet. För några dagar sen försvann det och har nu givit plats för toalett- och duschrumbesök i kursverksamhetens avdelning för dans.

Jag inser väl att det inte är möjligt att bevara allt gammalt i ett samhälle, men jag kan inte undgå att känna det beklämmande, att man i år, strindbergsåret, i vår stad förintat det viktiga kulturminnesmärke som strindbergsrummet på Åke Hans onekligen utgjorde. Diktaren glömde aldrig besöken på den gamla krogen i Lund. Johan Mortensen, en av hans närmaste vänner under lundatiden, upp-vaktade Strindberg med ett fång rosor på hans sista sjukbädd våren 1912. Den svårt plågade diktaren svarade med några rader: "Tack för dina rosor, och för flydda stunder på Åke Hans!" När han skrev detta måste han åter ha haft i tankarna det lilla rum på Åke Hans som han var så fäst vid.

Vi kom inte att fotografera strindbergsrummet innan inventarierna flyttades, men lyckligtvis finns det i den intervju som Malte Ek gav Skånska Dagbladet 1966 en illustration med en interiör från rummet. En förstorad fotografisk kopia finns i det nya strindbergsrummet.

Hans Elovson